

Még emlékszem rá, hogyan hallottam először a rádióról. Ironikus újsághírek jelentek meg egy valóságos rádió-hurrikánról, amely azon van, hogy elpusztítsa Amerikát. S az embernek mégis az volt a benyomása, hogy nem csupán divatos, hanem valóban korszerű dologról van itt szó.

Ez a benyomás igen hamar szertefoszlott, amikor aztán nálunk is mód nyílt már a rádióhallgatásra. Eleinte persze csodálkoztunk, honnan jönnek e hangos adások, de aztán ezt a csodálkozásunkat felváltotta egy másik: azon csodálkoztunk, hogy *milyen* adások érkeznek a szférákból. A technika kolosszális diadala volt, hogy immár egy bécsi keringőt vagy egy konyhai receptet az egész világ számára hozzáférhetővé tehetek. Mondhatni, a háttérből.

Korszakalkotó dolog, de mire való? Egy régi történet jut eszembe, amelyben egy kínainak bemutatják a nyugati kultúra fölényét. Erre azt kérdezi: „Mijük van önöknek?” Azt felelik: „Vasútajaink, autóink, telefonunk.” – „Sajnálattal meg kell önöknek mondanom – szólt udvariasan a kínai –, ezeket a dolgokat *mi* már újra el is felejtettük.” A rádióval kapcsolatban nekem rögtön az a félelmetes benyomásom támadt, hogy egy elképzelhetetlenül régi berendezésről van szó, amely annak idején a vízözön folytán feledésbe merült.

Régi szokás nálunk minden dolognak mélyére hatolni, még a legsekélyebb utcai pocsoljának is, ha más nincsen kéznél. Mértéktelen a fogyasztásunk olyan dolgokban, amelyeknek a mélyére hatolhatunk. És nagyon kevés az olyan emberünk, aki adott esetben kész ettől elállni. Tény, hogy a lehetőségek mindig az orrunknál fogva vezethetnek bennünket. Ezek a városok, amelyeket körülöttünk felépülni látnak, a teljesen kimerült, tettektől és gonosztettektől elcsigázott burzsoázia számára kétségtelenül meglepők. Ameddig ezeket a burzsoázia tartja a kezében, mindig lakhatatlanok lesznek. A burzsoázia csak a természetükből adódó lehetőségek szerint ítéli meg őket. Ezért becsül túl annyira minden olyan dolgot és berendezést, amelyben „lehetőség” rejlik. Az eredményekkel senki sem

törődik. Csupán a lehetőség számít. A rádió eredményei szégyenletesek, a lehetőségei „határtalanok”. Ezért a rádió „jó dolog”.

Pedig nagyon rossz dolog.

Ha hinnék benne, hogy a burzsoázia még száz évig él, meg lennék győződve afelől, hogy még száz évig locsogna azokról a hatalmas „lehetőségekről”, amelyek például a rádióban rejlenek. Azok, akik a rádiót nagy becsben tartják, ezt azért teszik, mert olyan dolgot látnak benne, amely számára „valamit” fel lehet találni. Igazuk is volna, ha sikerült volna „valami” olyat feltalálni, amihez fel kellene találni, ha már meg nem volna. Ezekben a városokban mindenfajta művészeti termelés azzal kezdődik, hogy egy ember felkeresi a művészt, és közli vele, hogy van egy terme. Erre a művész abbahagyja a munkáját, amelybe egy más ember kedvéért fogott bele, aki azt közölte vele, hogy van egy megafonja. A művész mestersége ugyanis abban áll, hogy valami olyat találjon, ami utólag mentségül szolgálhat a terem és a megafon meggondolatlan elkészítésére. Igen nehéz mesterség ez és egészségtelen termelés.

Nagyon szeretném, ha ez a burzsoázia a rádió feltalálását kiegészítendő még valami olyasmit is feltalálna, ami lehetővé tenné, hogy mindazt, amit a rádión közvetítenek, örök időkre rögzítsék. Az utánunk következő nemzedékek így ámulva láthatnák, hogy itt egy kaszt, lehetővé téve, hogy az egész világ hallja mondanivalóját, egyben lehetővé tette azt is, hogy az egész világ lássa, mennyire nem volt mondanivalója.

Szomorú dolog, ha valakinek van mondanivalója, és nem talál hallgatókra. De még szomorúbb a helyzete a hallgatóknak, amikor nem találnak senkit, akinek volna valami mondanivalója számukra.

JAVASLATOK A RÁDIÓ INTENDÁNSA SZÁMÁRA

1

X Véleményem szerint Önnek meg kellene kísérelnie a rádióból valóban demokratikus dolgot csinálni. Ilyen tekintetben például már igen sokat érhetne el, ha lemondana arról, hogy a rendelkezésére álló csodálatos kommunikációs eszközök számára mindig csak saját maguk alkossanak, ahelyett, hogy pusztá összeállítással és különleges esetekben időt megtakarító ügyes rendezéssel, az aktuális eseményeket tennék alkotókká. Teljesen érthető, hogy azok, akik hirtelen ilyen eszközök birtokába jutottak, nyomban hozzálátnak a szervezéshez, hogy anyagot szerezzenek hoz-

zájuk, és kitalálnak valami olyan új művészeti iparágat, hogy az művészi anyagot szolgáltatson. Már a film esetében is mindig némi aggodalommal figyeltem, ahogy egyiptomi piramisokat és indiai rádzsapalotákat hurcolnak Neubabelsbergbe*, hogy ott egy készülékkel, amelyet az ember könnyűszerrel a hátizsákjába dughat, lefényképeztek őket. Úgy gondolom tehát, hogy Önnek ezekkel az eszközökkel a valóságos eseményekhez kellene közelednie, és nem volna szabad reprodukálásra és beszámolóásra szorítkoznia. Hozzá kell férkőznie a fontosabb Reichstag-ülésekhez és főleg a nagy perekhez. Minthogy ez nagy haladást jelentene, valószínűleg lesz majd egy sor olyan törvény, amely ezt megakadályozni igyekszik. Akkor a nyilvánossághoz kell fordulnia a törvények hatálytalanítása végett. A képviselőket aggodalommal tölti el az a lehetőség, hogy az egész birodalomban hallják majd őket, s ezt nem szabad lebecsülnünk, mivel aggodalmuk nagyon is jogos, de ezt le kell küzdeniük, mint ahogy a különböző bíróságoknak sem szabad visszarettenniük attól, hogy ítéletüket az egész nép előtt hozzák meg. Azonkívül Önnek módjában áll, hogy élettelen beszámolók helyett a mikrofon előtt élő interjúkat rendezzen, amelyeknél a megkérdezetteknek kevésbé van lehetőségük gondosan kiagyalt hazugságokra, mint ahogy az újságok esetében teszik. Nagyon fontosak lennének kiváló szakemberek vitái. Tetszés szerinti nagy vagy kis termekben folyhatnának az előadások és hozzászólások. De Önnek mindezeket a rendezvényeket a főzési tanácsok, a szórakoztató zene és nyelvtanfolyamok szürke egyformaságából előzetes műsorismertetéssel világosan ki kellene emelnie.

2

Ami a rádió számára való alkotást illeti, ennek, mint már említettem, csak másodrendű szerepet kellene játszania, de azért annál intenzívebben. Ritkán hallunk olyan művekről, amelyeket igazán jelentős zeneszerzők az Ön intézménye számára írtak. Az nem ér semmit, ha zenei adások keretében előadnak műveikből részleteket vagy azokat olykor hangjátékok zenei aláfestésére használják; a műveket a szerző koncepciójához híven kell előadni, és fontos az is, hogy kizárólag a rádió számára is készüljenek zeneművek. Ami a hangjátékokat illeti, Alfred Braun valóban érdekes kísérleteket tett. Az Arnolt Bronnen által kezdeményezett hangos regényt ki kell próbálni, és a kísérleteket másoknak is folytatni kell. Ebbe természetesen a továbbiakban is csak a legjobb erőket szabad be-

* Vagyis a filmgyárba. – Szerk.

vonni. A nagy epikus, Alfred Döblin a Frankfurter Allee 244. sz. alatt lakik (Berlinben). Azt azonban előre megmondhatom, hogy minden ilyen kísérletük csődöt fog mondani a nevétségeseen alacsony honoráriumok miatt, amelyeket a rádió az ilyen kulturális célokra kifizethet. Ellentétben az igen jól fizetett színészekkel és más előadókkal, az irodalmi honoráriumok olyan alacsonyak, hogy huzamosabb ideig kizárólag a rádió számára készült munkákra semmiképpen sem lehet számítani. Idővel mégis ki kell alakulnia egy bizonyos repertoárnak olyan darabokból, melyeket bizonyos időközökben, mondjuk évenként műsorra tűznek.

3
Önnek be kell rendeznie egy stúdiót. Kísérletek nélkül egyszerűen lehetetlen az Ön rendelkezésére álló eszközöket vagy mindazt, ami azok számára készül, teljes mértékben hasznosítani.

4
Javaslataim e két utolsó pontja feltétlenül megköveteli, hogy Ön nyilvánosan számot adjon azokról a fantasztikus összegekről, amelyeket a rádió beszed, és az utolsó pfennigig elszámoljon e pénzösszeg felhasználásáról. (1927. december 25.)

A HASZNOSÍTÁSRÓL

1
Hogy a művészet hogyan hasznosítható a rádió számára és a rádió a művészet számára – ezt a két merőben eltérő kérdést valamikor alá kell rendelnünk annak a sokkal fontosabb kérdésnek, hogy egyáltalán hogyan hasznosítható a művészet és a rádió.

2
Erre a kérdésre, ha igazunk van vagy igazat adnak nekünk, a következőképpen lehet felelni: a művészetet és a rádiót a pedagógiai törekvéseknek kell alárendelni.

3
Manapság bizvást nincs meg a lehetősége a művészet ilyen direkt pedagó-

giai hasznosításának, mert az államnak nem érdeke, hogy ifjúságát kollektívizmusra nevelje.

4

A művészetnek ott kell sorompóba lépnie, ahol a defektus van. Ha a látás ki van kapcsolva, ez nem azt jelenti, hogy semmit sem látunk, hanem éppenséggel azt, hogy végtelenül sokat, „tetszés szerint” sokat látunk.

Ezeknek a hatásoknak természetesen a hangzási síkon kellene maradniuk [...] (Töredékes)

ELMÉLKEDÉSEK AZ „ÓCEÁNREPÜLÉS”-RŐL

*Az „Óceánrepülés”
célja nem a szórakoztatás,
hanem oktatás*

Az „Óceánrepülés”-nek nincs értéke, ha nem okul belőle az ember. Nincs olyan művészeti értéke, amely igazolná előadását, ha nem az oktatás céljait szolgálná. Ez oktatóanyag, és két részre oszlik. Az egyik résznek (az elemek énekének, a kórusoknak, a víz- és motorzúgásnak stb.) az a feladata, hogy lehetővé tegye a gyakorlatot, vagyis bevezesse és megszakítsa, ami legjobban valamilyen készülék segítségével oldható meg. A második, pedagógiai rész (a Repülő szerepe) a gyakorlat szövege: A gyakorló az egyik szövegrész hallgatója és a másik rész előadója. Ezáltal a készülék és a gyakorló között kialakul egy olyan összmunka, amelyben a kifejezésnél fontosabb a pontosság. A szöveget gépiesen kell mondani és énekelni. Minden verssor végén meg kell állni, a meghallgatott rész közben mechanikusan olvasandó.

„Az alapelvek sorrendjében: az állam legyen gazdag, az ember legyen szegény, az államra legyen kötelező sokat tudni, az embernek engedjék meg keveset tudni, a zenét illetően az állam végezze el mindazt, ami különleges eszközöket és különleges adottságokat igényel, az egyes ember viszont végezzen el egy gyakorlatot. A zene nyomán csapongó érzelmek, a zene hallgatása közben támadó furcsa gondolatok, a zene puszta hallgatásánál könnyen bekövetkező testi kimerültség a zenétől való elterelődésnek a jelei. Az ilyen elterelődést kikerülendő, az egyes ember részt vesz a zenében, azt az alapelvet is követve, hogy jobb valamit tenni, mint érezni, s így

szemével követi a zenét a könyvben, és a számára kihagyott részeket hangokkal tölti ki, magában vagy másokkal kórusban (iskolai osztály)."

A feladat
nem a rádió ellátása, hanem
megváltoztatása

Az „Óceánrepülés” rendeltetése nem a rádió műsorral való ellátása, hanem megváltoztatása. A mechanikai eszközök növekvő koncentrációja, valamint a képzés növekvő specializálódása – ezek tovább gyorsítandó folyamatok, megkövetelik a hallgatóság bizonyosfajta lázadását, alkotóként való aktivizálását és újbóli felhasználását.

A baden-badeni
rádió-kísérlet

Az „Óceánrepülés” felhasználását és a rádió megváltoztatott formában való alkalmazását az 1929-es baden-badeni zenei ünnepeken egy előadással demonstrálták. A dobogó bal oldalán helyezkedett el a rádiózenekar hangszereivel és énekeseivel, a jobb oldalon pedig a hallgató, aki partitúrával maga előtt, előadta a repülő-szólamot, mint a pedagógiai részt. A rádió által szolgáltatott hangszeres kísérethez leénekelte a kottáit. A prózai részeket felolvasta, anélkül, hogy érzelmileg azonosulna a szöveg érzelmi tartalmával, a verssorok végén szünetet tartva, tehát afféle gyakorlat formájában. A pódium hátfalán az ily módon demonstrált elmélet volt olvasható.

Miért nem használható az „Óceánrepülés” mint oktatóanyag,
és miért nem változtatható meg a rádió?

Ennek a gyakorlatnak az a feladata, hogy erősítse a fegyelmet, amely a szabadság alapja. Ám az egyén maga keresi ugyan a szórakozást, de nem az olyan tanulást, amelytől sem magasabb keresetet, sem társadalmi előnyt nem várhat. Ilyen gyakorlatok az egyénnek csak akkor válnak hasznára, ha hasznára vannak az államnak is, de csak az olyan államnak lehet hasznára, amely mindenkinek egyenlő mértékben akar hasznára lenni. Az „Óceánrepülés”-nek tehát nincs semmiféle olyan esztétikai vagy forradalmi értéke, amely csak az állam által megszervezhető alkalmazásától függetlenül is megvan. Helyes alkalmazása mégis „forradalmivá” teszi annyiban, hogy a jelenlegi államnak nem érdeke e gyakorlatok megrendezése.

Előadás
hamis hangversenyi
módszerrel

Hogy az alkalmazás mennyire befolyásolja a szöveget, azt a következő példa mutatja: egy kiemelkedő hős alakjának felhasználásával az „Óceánrepülés”-ben mondjuk egy hangverseny hallgatóit arra lehetne készíteni, hogy a hős helyzetébe való beleéléssel elváljanak a tömegtől. Egy hangversenyi, tehát hamis előadásban, hogy az egésznek az értelme oda ne vesszen, legalább a repülőszólamot kórusnak kell énekelnie. Csakis az együttes én-éneklésből (én ez és ez vagyok, én elindulok, én nem fáradok stb.) lehet legalább valamit megmenteni a pedagógiai hatásból. (1930)

Brecht · Subrkamp

A RÁDIÓ MINT KOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZ

Beszéd a rádió funkciójáról

Társadalmi rendszerünk, amely anarchikus rendszer, amennyire az ember el tudja képzelni rendszerek anarchiáját, vagyis a közélet önmagában már messzemenően rendezett komplexumainak egy mechanikus és összefüggéstelen összevisszaságát – ilyen értelemben anarchikus társadalmi rendszerünk lehetővé teszi, hogy olyan találmányok szülessenek és fejlődjenek ki, amelyekhez még ezután kell piacot szerezni, s amelyeknek még be kell bizonyítaniuk létjogosultságukat, röviden találmányok, amelyeket senki sem rendelt meg.

Igy történhetett meg, hogy a technika létrehozta a rádiót olyan időkből, amikor a társadalom még nem ért meg a befogadására. Nem a nagyközönség várta a rádiót, hanem a rádió várja a nagyközönséget, vagy hogy a rádió helyzetét még jobban érzékeltessük: nem valamilyen nyersanyag várákodik egy általános szükséglet alapján előállítási módszerekre, hanem előállítási módszerek kutatnak aggódva valamilyen nyersanyag után. Az embernek hirtelen lehetősége nyílik arra, hogy mindenkinek mindent elmondjon, de ha jól meggondoljuk, nincs mit mondania. És kik értendők itt mindenkin? Eleinte úgy segítettek magukon, hogy ezen nem sokat töprengtek. Körülnéztek, hogy hol mond valaki valakinek valamit, s igyekeztek konkurrálva beavatkozni, és valakinek valamit mondani. Ez volt a rádió az első fázisában mint helyettesítő. Helyettesítette a színházat, az

operát, a hangversenyt, az előadásokat, a kávéházi zenét, a sajtó helyi részét és így tovább.

A rádió kezdettől fogva imitált majdnem minden olyan intézményt, amelynek bármi köze is volt elmondhatóknak vagy élénkelhetőknak a terjesztéséhez: éktelen bábeli zűrzavar és párhuzamosság támadt. Ebben a hangos áruházban az ember megtanulhatott angolul, a Zarándok-kórus hangjai mellett csirkét tenyészteni, és a lecke olyan olcsó volt, mint a csapvíz. Ez volt páciensünk arany ifjúkora. Nem tudom, hogy e kornak vége-e már, de ha véget ért, akkor ennek az ifjúnak, akinek születéséhez nem kellett semmiféle alkalmassági bizonyítványt sem felmutatnia, legalább utólag mégiscsak kénytelen lesz valamiféle *életcél*t keresni. Hiszen az ember is csak érett korában, ártatlanságát eljátszva teszi fel magának a kérdést, hogy miért is van tulajdonképpen a világon.

Ami tehát a *rádió életcélját* illeti, ez véleményem szerint semmiképpen sem állhat csupán a közélet megszépítéséből. Nemcsak hogy a rádió mutatkozott erre kevésbé alkalmasnak, közéletünk is sajnos kevésbé alkalmas arra, hogy megszépítsék. Semmi kifogásom az ellen, hogy most a munkanélküliek melegező helyiségeiben és a fogházakban is rádiókészülékeket állítsanak fel (valószínűleg arra gondolnak, hogy ezáltal olcsón meghosszabbíthatják ezeknek az intézményeknek élettartamát), de a rádió fő feladata nem lehet az, hogy még a hidak alatt is működjenek készülékek, bármilyen nagyvonalú gesztusnak tűnik is, hogy azokat, akik az éjszakáikat itt kívánják eltölteni, legalább a legcsekélyebb dologgal ellássák, tesszem azt, a „Mesterdalnokok” előadásának közvetítésével. Itt tapintatra van szükség. Nem alkalmas a rádió nézetem szerint arra sem, hogy az otthont újra meghitté és a családi életet lehetővé tegye, ráadásul kérdés, vajon az, amit nem sikerül elérnie, kívánatos-e egyáltalán. De eltekintve kétséges funkciójától (aki sokat markol, keveset fog), a rádiónak egy oldala van, holott kettőnek kellene lennie. Tisztán disztribúciós apparátus, kizárólag elosztással foglalkozik.

Hogy immár pozitívabb hírokat pendítsek meg, vagyis felkutassam a rádióban a pozitívumot, hadd tegyek egy javaslatot a rádió funkciójának megváltoztatására: a rádiót disztribúciós apparátusból kommunikációs apparátussá kell változtatni. A rádió így a közélet lehető legnagyobb kommunikációs apparátusa lehetne, egy hatalmas csatornarendszer, vagyis az lenne, ha nemcsak a leadáshoz, hanem a vételhez is értene, tehát a hallgatót nemcsak hallgatásra, hanem beszédre is bírná, s nem szigetelné el, hanem igénybe venné aktivitását. A rádiónak így túl kellene mennie a

szállító szerepén, és a hallgatót kellene szállítónak beszerveznie. Ezért a rádió minden olyan törekvése, hogy a közérdekű eseményeket valóban közüggé tegye, feltétlenül pozitívan értékelendő. Kormányunknak a rádió tevékenységére épp olyan szüksége van, mint igazságszolgáltatásunknak. Ha a kormány és az igazságszolgáltatás ellenzi a rádió ilyesfajta tevékenységét, ez azt jelenti, hogy fél, ezért csak a múltba, a rádió feltalálása előtti időkbe, ha ugyan nem a puszkapor feltalálását megelőző időkbe illik bele. A birodalmi kancellár kötelezettségeit például éppoly kevésbé ismerem, mint önök, a rádió feladata tehát, hogy ezt megmagyarázza, ám a legmagasabb tisztségviselő e kötelességéhez tartozik az, hogy tevékenységéről és annak jogalapjáról a nemzetet a rádió útján rendszeresen tájékoztassa. E beszámoló közvetítése azonban még semmiképpen sem meríti ki a rádió feladatát. Emellett kötelessége megszervezni a beszámoltatást, vagyis a kormánytagok beszámolóit a kormányzottak kérdéseire adott feleletekké alakítani. A rádiónak módot kell adnia a véleménycserére. Csakis a rádió szervezheti meg az iparágak és a fogyasztók között a szükségleti cikkek szabványosítása körül folyó nagy vitát, vagy a kenyérráak emelkedése körüli vitát, vagy a községtanácsi vitát. Ha önök ezt utópisztikusnak tartják, kérem, gondolkozzanak rajta, hogy miért utópisztikus ez.

De bármire vállalkozik is a rádió, igyekeznie kell véget vetni annak a következménynélküliségnek, amely oly neveléssé teszi a legtöbb közintézményünket.

Van egy következmény nélküli irodalmunk, amely nemcsak azon fáradozik, hogy maga következmények nélkül maradjon, minden erejéből igyekszik olvasóit is semlegesíteni azáltal, hogy a dolgokat és az állapotokat mind következményeik nélkül ábrázolja. Vannak következmény nélküli oktatási intézményeink, amelyek gondosan igyekeznek oly képzést nyújtani, melynek nincsenek következményei, és nem következménye semminek. Minden ideológiát formáló intézményünk fő feladatát abban látja, hogy az ideológiának *következmények nélküli* szerepet biztosítson, annak a kultúrfogalomnak megfelelően, amely szerint a kultúra kialakulása lezárult folyamat, és a kultúra terén nincs szükség további alkotó erőfeszítésekre. Nem szándékszem itt kitérni arra, hogy kinek fűződik érdeke ezeknek az intézményeknek következménynélküliségéhez, de amikor egy természeténél fogva döntő társadalmi funkciókra ennyire alkalmas technikai találmányt azzal az aggodalmas igyekezettel fogadnak, hogy minél ártatlanabb szórakoztatásban megőrizzék *következmény-nélküliségét*, akkor kérlelhetetlenül felvetődik a kérdés, vajon nincs-e lehe-

tőség arra, hogy a kikapcsolás hatalmai ellen a kikapcsoltaknak egy szervezéssel lépünk fel. E vonalon a legkisebb előretörésnek is azonnal olyan természetes sikerrel kellene járnia, amely messze felülmúlja minden kulináris jellegű rendezvény sikerét. Minden olyan kampány, mely nyilvánvaló következménnyel jár, tehát minden, a valóságba valóban beavatkozó kampány, melynek célja a valóság megváltoztatása, ha csak egészen szerény jelentőségű kérdésekben is, például a középítkezések kiadásában, a rádióknak egészen más, hasonlíthatatlanul mélyebb hatást biztosítana és teljesen más társadalmi jelentőséget kölcsönözne, mint a mostani, tisztán dekoratív magatartása. Ami minden ilyen vállalkozás kialakítandó technikáját illeti, annak ahhoz a fő feladathoz kell igazodnia, hogy a közönség ne csak taníttassék, hanem tanítson is.

A rádióknak egyik formális feladata az, hogy ezeknek az épületes vállalkozásoknak érdekes jelleget adjon, vagyis érdekessé tegye az érdekeket. Az egyik részt, különösen a fiatalságnak szánt részt művészileg is kialakíthatja. A rádióknak ezt a törekvését, hogy épületeset művészi formába öntsön, segítenék a modern művészetnek azok a törekvései, amelyek a művészetnek épületes jelleget kívánnak adni.

Az ilyen gyakorlatokra, amelyek a rádiót kommunikációs eszközként használják, példaképpen már említettem az 1929. évi baden-badeni zenei hetet [„Óceánrepülés”]. Ez egy modell az Önök készülékeinek újfajta felhasználására. Egy másik modell lehetne a „Badeni tándráma a beleegyezésről”. Ebben a pedagógiai szöveg, amelyet a „hallgató” átvesz, a repülőgép légénységének a szövege, és a tömeg szövege. Ez kommunikál a betanított kórusnak a rádió által hozzáadott szövegevel, a bohócok szövegevel, a narrátor szövegevel. Szándékkal az *elvinék* a kifejtésére szorítkozom, mert az esztétikaiban uralkodó zűrzavar nem oka az elvi funkcióban mutatkozó példátlan zűrzavarnak, hanem pusztán következménye annak. Esztétikai belátással a rádió tulajdonképpeni funkcióját illető tévedés – egyesek számára igen hasznos tévedés – még nem küszöbölhető ki. Biztosíthatom Önöket, hogy a modern színművészet, nevezetesen az epikus színművészet elméleti ismereteinek a rádió területére való alkalmazása rendkívül termékeny eredményeket hozhat.

Semmi sem alkalmatlanabb a közvetítésre, mint a mámoros állapotok előidézésére épülő régi opera; mert a vevőkészülékkel az egyes embert találja, és valamennyi alkoholos mértéktelenség közül a legveszélyesebb éppen a csendes iddógálás.

A shakespeare-i dramaturgia régi drámája is csaknem használhatatlan a

rádió számára, mert a vevőkészülékkel kapcsolatot tartó tömeg helyett az egyes és elszigetelt embert arra készíti, hogy érzelmeiket, szimpátiáikat és reménységet fűzzön olyan intrikákhoz, amelyeknek csupán az a céljuk, hogy a drámai egyéniségnek alkalmat adjanak önmaga kifejezésére.

Az epikus színház a maga szám-jellegével, az elemek szétválasztásával, vagyis a képnek a szótól és a szavaknak a zenétől való elválasztásával, de különösen épületes célzatával a rádióknak tömegtelen gyakorlati útmutatást nyújthatna. Mindamellet ezek tisztán esztétikai alkalmazása csak egy új divathoz vezetne, márpedig régi divatunk is van éppen elég! Ha a színház ráállna az epikus színművészetre, a pedagógiai-dokumentáló előadásmódra, úgy a rádió a színház számára kialakíthatná a propagandának egy egészen új formáját, nevezetesen az igazi tájékoztatást, a nélkülözhetetlen tájékoztatást. A színházzal szorosán összekötött efféle kommentár, magának a drámának egy teljes értékű, egyenjogú kiegészítése teljesen új formákat fejleszthetne ki és így tovább. A színházi és rádiós rendezvények közötti közvetlen együttműködés is megszervezhető volna. A rádió sugározhatná a kórusokat a színházakba, mint ahogy a tándráma nagygyűlés jellegű kollektív rendezvényeiből a közönség döntéseit és produkcióit is a nyilvánosság elé tárhatná és így tovább.

Nem részletezem ezt az és-így-továbbot, szándékkal nem térek ki arra, hogy milyen lehetőségek vannak az operának a drámától és mindkettőnek a rádiójátéktól való különválasztására vagy hasonló esztétikai problémák megoldására, bár tudom, hogy önök talán ezt várják tőlem, mivel arra készülnek, hogy apparátusukkal művészetet adjanak el. Ám hogy eladható legyen, ahhoz a művészetnek ma előbb megvásárolhatónak kell lennie. Márpedig én inkább nem adnék el önöknek semmit, hanem csak azt az elvi javaslatot tenném, hogy változtassák a rádiót a közélet kommunikációs eszközévé. Ez újítás, egy javaslat, amely utópisztikusnak tűnhet és amelyet magam is annak tartok, amikor azt mondom: a rádió megtehetné, a színház megtehetné; tisztában vagyok azzal, hogy a nagy intézmények nem mindig tudják megtenni mindazt, amit megtehetnének, és azt sem, amit meg akarnak tenni. Tőlünk anyagot várnak, hogy megújhódjanak, újítások révén életben maradhassanak.

Márpedig nekünk semmiképpen sem az a feladatunk, hogy az adott társadalmi rend alapján álló ideológiai intézményeket újításainkkal megújítsuk, hanem az, hogy újításainkkal alapjuk feladására bírjuk őket. Tehát újítások mellett vagyunk, de a megújulás ellen! Az apparátusoknak a köz érdekében való jobb felhasználására tett egyre újabb, soha nem szűnő javas-

latokkal kell ezeknek az apparátusoknak a társadalmi alapját megrendítenünk, a kevesek érdekében való felhasználásukat elvitatnunk.

Ezek az adott társadalmi rendben megvalósíthatatlanok, de egy másikban megvalósítható javaslatok, amelyek csak a technikai fejlődés természetes következményei, ennek a *másik* rendnek a propagálását és formálását szolgálják. (1932)

A »Koldusopera«-per / 1931